

แนวทางการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนและเอกชนในการดูแลผู้กระทำผิด

เพื่อหันเหผู้กระทำผิดออกจากกระบวนการยุติธรรม

**The Approaches to Participation of Community and Private Organizations
to Take Care of Offenders in order to Divert Offenders
from Judicial Process**

กรกฎ ทองชะโชค,

จิตาภา พรยิ่ง, จิรนนท์ ไชยบุปผา,

ชลีรัตน์ มหะลักกุล, วิรัตน์ นาทิพเวทย์ และ หทัยกาญจน์ กำเนิดเพชร

มหาวิทยาลัยทักษิณ

Korakod Tongkachok,

Jidapa Pornying, Jiranan Chaibubpa,

Chaleerat Mahesakkakul ,Virat Natipvate and Hataikarn Kamnerdpetch

Thaksin University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: jidapa.p@tsu.ac.th

*****

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาสภาพปัญหาและอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนและเอกชน ในการจำแนก คัดกรอง การพัฒนาพฤตินิสัย การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย และการติดตามหลังปล่อย รวมถึงการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ ประเด็นหลักของการวิจัย คือ เพื่อถอดบทเรียนกระบวนการทำงานของเรือนจำในประเทศไทยทบทวนมาตรการ กลไกที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรเอกชนเพื่อหันเหผู้กระทำผิดออกจากกระบวนการยุติธรรม โดยใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย การวิจัยเอกสาร และการวิจัยภาคสนามด้วยการออกแบบสอบถามผู้ต้องขัง การสัมภาษณ์เชิงลึกระดับผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการยุติธรรม การจัดประชุมกลุ่มสนทนากลุ่ม การรับฟังความคิดเห็นรวมจำนวน 400 คน ผลการวิจัยพบว่า ปัจจุบันการจำแนก คัดกรองในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย ไม่สัมพันธ์กับการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ จำเป็นต้องสร้างกลไกที่เกี่ยวข้องกับการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย โดยให้องค์กรชุมชนและเอกชนได้เข้ามามีส่วนร่วม ตั้งแต่การสืบเสาะข้อมูลชุมชนของผู้ต้องขังที่ใกล้ได้รับการปล่อยตัว ในการนำมาแยกกลุ่มอาชีพเพื่อฝึกทักษะอาชีพเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยที่เหมาะสมแต่ละราย และตรงกับกลุ่มอาชีพหลังการปล่อยตัวได้ ดังนั้น การสนับสนุนและส่งเสริมการฝึกอบรมการพัฒนา

* วันที่รับบทความ : 19 สิงหาคม 2566; วันแก้ไขบทความ 31 สิงหาคม 2566; วันตอบรับบทความ : 4 กันยายน 2566

Received: August 19 2023; Revised: August 31 2023; Accepted: September 4 2023

งานวิจัยได้รับการสนับสนุนสถาบันวิจัยและพัฒนากระบวนการยุติธรรมสำนักงานกิจการยุติธรรม ภายใต้สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรมงบประมาณปี พ.ศ.2564

ความรู้ เพิ่มทักษะด้านกลุ่มอาชีพที่ผ่านการวิเคราะห์ของคณะกรรมการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย โดยการ
แนะแนวให้คำปรึกษา จึงเป็นอีกกระบวนการหนึ่งในการจำแนก การพัฒนาพฤตินิสัย เพื่อเตรียมความพร้อม
ก่อนปล่อยสู่สังคม ตามกลุ่มอาชีพที่ได้ฝึกอบรม จึงจำเป็นอย่างมากที่หน่วยงานส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และ
ส่วนท้องถิ่นต้องสร้างการเข้าถึงสวัสดิการและช่วยเหลือสงเคราะห์ เพื่อให้ผู้พ้นโทษและครอบครัวได้รับการ
ติดตาม ดูแล และช่วยเหลือจากหน่วยในระดับท้องถิ่น โดยคณะผู้วิจัยได้ถอดบทเรียนให้จัดตั้งในลักษณะ
เครือข่ายเป็นศูนย์ยุติธรรมชุมชน ศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชน เพราะเป็นหน่วยระดับในระดับชุมชน ซึ่งการ
พัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้พ้นโทษจะเป็นผลสำเร็จได้จะต้องอาศัยความร่วมมือและการบูรณาการของทุกส่วน
ราชการ องค์กรชุมชน และองค์กรเอกชนซึ่งเป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดกับผู้พ้นโทษ ดำเนินการติดตาม ดูแลและให้
ความช่วยเหลือจึงมีความเป็นไปได้และเหมาะสมมากที่สุด เพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้พ้นโทษ

คำสำคัญ: การทัณฑ์; กระบวนการยุติธรรม; การมีส่วนร่วม; ผู้กระทำผิด; องค์กรชุมชน

Abstracts

The objective of this research is to investigate the problems and barriers to the participation of community and private organizations in classification, screening, behavior development, pre-release preparation, and post-release monitoring, including assistance to the acquitted and review laws, measures, and mechanisms related to promoting community participation and non-governmental organizations. This research is Qualitative research which consists of documentary research and field research, namely questionnaire design, in-depth interviews with executives and justice practitioners, focus group research, and hearing, totaling 400 samplings. The research found that currently, classification and screening in preparation for release do not comply with the relief of the acquitted. In order to separate occupational groups to train occupational skills in preparation for each suitable release and match the occupational groups that can go out to pursue careers after release. It is necessary to establish mechanisms related to pre-release preparation and assistance for those who have been released by involving community organizations and private sectors in the investigation of community data of prisoners who are nearing release. Therefore, supporting and promoting knowledge development training, increasing occupational groups that have passed the analysis of the Pre-Release Committee by counseling, thus providing another process of classification, and developing behaviors to prepare for release prisoners into society. It also includes the provision of various services, allowing access to information about vacancies, job sources, and entrepreneurs according to the occupational groups that have been trained. Access to resources, services, and welfare that acquitted people are overlooked is very necessary for the Central, Regional, and Local Authorities must be established in order to access welfare and relief so that the acquitted and their families are monitored, supervised, and assisted by Local Authorities. The researchers suggest that it is necessary to establish a network as a community justice center, the People's Probation Center is a community-level unit where improving the quality of life of those who have been acquitted will require cooperation and integration of all government agencies, Community organizations, and non-governmental organizations that are

close to the acquitted in follow-up, supervision, and assistance are therefore feasible and appropriate in order to maximize the benefits for the acquitted.

Keywords: Divert; Judicial Process; Participation; Offenders; Community Organization

บทนำ

ในปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมได้มีนโยบายที่สำคัญในการแก้ไขปัญหาคriminality ของผู้ต้องขังในเรือนจำ ด้วยเห็นว่าปัญหาผู้ต้องขังในเรือนจำที่มีจำนวนมากกว่าพื้นที่คุมขังหรือเกินอัตราความจุมาตรฐานของเรือนจำที่จะสามารถรองรับผู้ต้องขังได้และยังมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่องนั้น เป็นปัญหาสำคัญที่ควรได้รับการแก้ไขอย่างจริงจัง เพื่อให้คุณภาพชีวิตการอยู่ร่วมกันของผู้ต้องขังในเรือนจำเป็นไปอย่างเหมาะสมตามหลักสิทธิมนุษยชน ยกกระดับมาตรฐานในการดูแลและปฏิบัติต่อผู้ต้องขังให้เป็นไปตามหลักสากล (Gueta, K., Chen, G., & Ronel, N., 2022 : 6) ด้วยการจัดให้มีสภาพความเป็นอยู่ถูกสุขอนามัย สุขภาพ และความปลอดภัยที่ดีขึ้น พร้อมทั้งปรับปรุงกระบวนการควบคุม ดูแล บำบัดฟื้นฟู และแก้ไขพฤติกรรมผู้ต้องขังให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ (Forsberg, L., & Douglas, T., 2022 : 103-126) รวมถึงการพัฒนาศักยภาพอบรมฝึกอาชีพเพื่อเพิ่มรายได้แก่ผู้ต้องขัง และการเตรียมความพร้อมผู้พ้นโทษกลับคืนสู่สังคมโดยไม่หวนกลับไปกระทำผิดซ้ำอีก (Escobar, M. A., Tobón, S., & Vanegas-Arias, M., 2023 : online)

ต่อมาคณะรัฐมนตรีได้มีมติในคราวการประชุมเมื่อวันที่ 28 มกราคม 2563 รับทราบสถานการณ์และแนวทางการลดความแออัดของผู้ต้องขังในเรือนจำตามที่กระทรวงยุติธรรมเสนอโดยกระทรวงยุติธรรมได้กำหนดแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาคriminality ในเรือนจำ มุ่งเน้นขับเคลื่อนมาตรการเพื่อลดการควบคุมในเรือนจำที่ไม่เหมาะสมหรือไม่จำเป็นให้เกิดประสิทธิภาพในทุกมิติ เชื่อมโยงตั้งแต่ก่อน ระหว่าง และหลังการเข้าสู่กระบวนการยุติธรรม ผ่านการดำเนินงานใน 5 กรอบแนวทาง โดยมาตรการที่สำคัญประการหนึ่ง คือ การพักการลงโทษ การลดวันต้องโทษจำคุก และการใช้เครื่องมือติดตามตัวอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Monitoring : EM) ซึ่งเป็นกระบวนการสำคัญที่จะลดความแออัดในเรือนจำของผู้ต้องขังในประเภทต่าง ๆ ผ่านการปล่อยตัวชั่วคราว (ผู้ต้องขังระหว่าง) การคุมประพฤติ (รอการลงโทษ หรือรอการกำหนดโทษ) และการพักการลงโทษ ทั้งแบบปกติและแบบมีเหตุพิเศษ เพื่อให้โอกาสผู้กระทำผิดและผู้ต้องขังที่มีความประพฤติดีและผ่านการพัฒนาพฤติกรรมดีและการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยแล้ว ให้กลับคืนสู่สังคมโดยไม่หวนกลับไปกระทำผิดซ้ำอีกเพื่อกลับไปใช้ชีวิตในสังคมได้ สามารถสร้างอาชีพ และการสร้างเรือนจำรูปแบบใหม่ เป็นการกำหนดแนวทางการสร้างอาชีพ รวมไปถึงการสร้างเรือนจำรูปแบบใหม่เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย การฝึกอาชีพที่เหมาะสมกับความถนัดของผู้ต้องขัง และความต้องการของผู้ประกอบการ หรือตลาดแรงงาน เพื่อให้ผู้ต้องขังที่พ้นโทษได้

เตรียมพร้อมทั้งในด้านสภาพจิตใจและการฝึกอาชีพที่เหมาะสมกับความถนัดก่อนที่จะออกจากเรือนจำ รวมไปถึงถึงการปรับปรุงสภาพเรือนนอนเพื่อลดความแออัดในเรือนจำในเบื้องต้น

จากการศึกษาและรวบรวมข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับปัญหาความแออัดของผู้ต้องขังในเรือนจำพบว่า ปัจจุบันสถานการณ์จำนวนผู้ต้องขังในเรือนจำเป็นปัญหาที่มีนัยยะสำคัญและควรได้รับการแก้ไขอย่างเร่งด่วน โดยมีสถานการณ์และการดำเนินการที่เกี่ยวข้อง สถานการณ์จำนวนผู้ต้องขังในประเทศไทย สถิติผู้ต้องราชทัณฑ์ทั่วประเทศ จำนวน 282,620 คน ประกอบด้วย นักโทษเด็ดขาด 224,674 คน ผู้ต้องขังระหว่าง 57,005 คน เยาวชนที่ฝากขัง 19 คน ผู้ถูกกักกัน 44 คน และผู้ต้องกักขัง 878 คน โดยแบ่งเป็นผู้ต้องราชทัณฑ์ชาย 249,678 คน และผู้ต้องราชทัณฑ์หญิง 32,942 คน (ข้อมูล ณ วันที่ 1 ธันวาคม 2564) สถิติการรับตัวและปล่อยตัวผู้ต้องราชทัณฑ์รายปี โดยข้อมูลในปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 พบว่า มีการรับตัว 172,030 คน และปล่อยตัว 246,742 คน เมื่อเปรียบเทียบกับจำนวนผู้ต้องราชทัณฑ์ทั้งหมดกับจำนวนที่ได้รับการปล่อยตัว พบว่า ผู้ที่ได้รับการปล่อยตัวคิดเป็น ร้อยละ 87.31 จากจำนวนผู้ต้องราชทัณฑ์ทั้งหมด ทั้งนี้ เหตุที่ได้รับการปล่อยตัวสูงสุด 3 ลำดับแรก ได้แก่ 1) อภัยโทษ จำนวน 77,315 คน คิดเป็นร้อยละ 31.33 2) ครบกําหนดโทษ (พ้นโทษ) จำนวน 58,878 คน คิดเป็นร้อยละ 23.86 และ 3) พักการลงโทษ จำนวน 39,493.0 คน คิดเป็นร้อยละ 16.01 (ข้อมูล ณ วันที่ 1 ธันวาคม 2564)

กระทรวงยุติธรรมขับเคลื่อนมาตรการลดความแออัดของผู้ต้องขังในเรือนจำ เพื่อเพิ่มโอกาสให้ผู้ต้องขังได้กลับตัวเป็นคนดี และกลับสู่ครอบครัว สังคม รวมถึงไม่กระทำผิดซ้ำอีก ผ่านกระบวนการพัฒนาพฤตินิสัยและการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยที่เหมาะสมกับผู้ต้องขังแต่ละประเภท รวมถึงได้ให้ความสำคัญต่อความปลอดภัยของสังคมโดยรวมผ่านมาตรการต่าง ๆ อาทิ การกำหนดเงื่อนไขที่นักโทษเด็ดขาดซึ่งได้รับการลดวันต้องโทษจำคุกหรือการพักการลงโทษ และได้รับการปล่อยตัวต้องปฏิบัติ เช่น ห้ามเข้าเขตกำหนดห้ามเกี่ยวข้องกับยาเสพติด ห้ามประพฤติดนเสียชื่อเสียง และการใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ติดตามตัว เป็นต้น นอกจากนี้กรมราชทัณฑ์ได้แก้ไขปรับปรุงกฎหมายราชทัณฑ์ทั้งฉบับ โดยการตราพระราชบัญญัติราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 ประกาศและมีผลบังคับใช้เมื่อวันที่ 19 พฤษภาคม 2560 เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการบริหารงานราชทัณฑ์ การพัฒนาบุคลากร เจ้าหน้าที่ และเน้นระบบการพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง โดยเริ่มตั้งแต่การรับตัวผู้ต้องขัง การจำแนก และการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย

สถานการณ์ความแออัดของผู้ต้องขังในเรือนจำ กระทรวงยุติธรรมได้ดำเนินการและมีผลการดำเนินการที่สำคัญหลายประการ อาทิ 1) การออกกฎหมาย ได้แก่ กฎหมายไกล่เกลี่ยข้อพิพาท กฎหมายลำดับรองตามกฎหมายราชทัณฑ์ กฎหมายยาเสพติด กฎหมายภาษี ร่างกฎหมายทะเบียนประวัติอาชญากรรม และร่างกฎหมายมาตรการแทนการควบคุมตัว (Non-Custodial Measure) 2) การเพิ่มเครื่องมือติดตามตัวอิเล็กทรอนิกส์ (Electronic Monitoring : EM) จำนวน 30,000 เครื่อง โดยมีคณะทำงานเพื่อกำหนดให้ใช้อุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ติดตามตัวนักโทษเด็ดขาดที่ได้รับการพักการลงโทษ

แม้กระทรวงยุติธรรมจะได้ขับเคลื่อนการดำเนินงานอย่างต่อเนื่องนั้น แต่จำนวนผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวในแต่ละปีมีน้อยที่สำคัญที่ควรได้นำมาพิจารณาเพื่อปรับปรุงกระบวนการทำงาน นอกจากการบังคับโทษตามคำพิพากษาของศาล ทั้งนี้ เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงานและการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง (Belur, J., Thornton, A., Tompson, L., Manning, M., Sidebottom, A., & Bowers, K., 2020 : online) มุ่งเน้นการพัฒนาพฤติกรรมและเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย รวมถึงการกำหนดแนวทางติดตามผู้พ้นโทษอย่างมีระบบ เพื่อให้โอกาสแก่ผู้ต้องขังในการกลับสู่สังคม ครอบครัวยุติธรรม และไม่กลับไปกระทำผิดซ้ำอีก ควบคู่ไปกับการมีมาตรการเพื่อความปลอดภัย และการปกป้องคุ้มครองสังคม รวมถึงการสร้างเชื่อมั่นของประชาชนต่อกระบวนการยุติธรรม โดยเน้นการควบคุมผู้กระทำผิดหรือผู้ต้องขังที่มีพฤติกรรมเป็นภัยต่อสังคม หรือมีความเสี่ยงที่จะก่อเหตุ หรือเป็นอาชญากรโดยสันดาน หรืออาจกระทำผิดซ้ำอีกในอนาคต

การหันเหผู้กระทำผิดออกจากกระบวนการยุติธรรม มีวัตถุประสงค์เพื่อหามาตรการ วิธีการ เพื่อหลีกเลี่ยงการใช้โทษจำคุกกับผู้กระทำผิด รวมถึงสนับสนุนการมีส่วนร่วมของภาคส่วนต่าง ๆ ในการให้ความช่วยเหลือผู้กระทำผิดและเปิดโอกาสให้ผู้กระทำผิดได้กลับมาใช้ชีวิตในสังคมอีกครั้ง เนื่องจากตามทฤษฎีอาชญาวิทยาซึ่งเป็นทฤษฎีที่อธิบายสาเหตุของการกระทำผิดของผู้กระทำผิด ได้แก่ ทฤษฎีการคบหาสมาคมที่แตกต่างกัน (Differential Associations Theory) (Matsueda, R. L., 1988 : 277-306). เป็นทฤษฎีที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานแนวคิดเรื่องการเรียนรู้ทางสังคม และทฤษฎีติดตรา (Labeling Theory) (Bernburg, J. G., 2019 : 179-196) เป็นทฤษฎีที่อธิบายว่าบุคคลจะกลายเป็นอาชญากรเพราะกระบวนการติดตรา ดังนั้น จากทฤษฎีอาชญาวิทยาดังกล่าวจึงนำมาสู่การกำหนดแนวคิดโครงการวิจัยเพื่อการหันเห (Diversion) ผู้กระทำผิดออกจากกระบวนการยุติธรรม โดยมีเป้าหมายเพื่อหันเห (Diversion) ผู้กระทำผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมในทุกขั้นตอน โดยเฉพาะการหันเหผู้กระทำผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมในชั้นภายหลังมีคำพิพากษาของศาลหรือคำสั่งลงโทษ ดังนั้น โครงการศึกษาแนวทางการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนและเอกชนในการดูแลผู้กระทำผิด โดยศึกษาถอดบทเรียนและทบทวนมาตรการที่เกี่ยวข้องในการให้องค์กรชุมชนและเอกชนที่ดูแลผู้พ้นโทษ และแนวทางการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนและเอกชนในการดูแลผู้พ้นโทษ เป็นการให้โอกาสผู้กระทำผิดกลับเข้ามาสู่สังคมได้อย่างปกติสุข จะนำไปสู่การหันเหผู้กระทำผิดออกจากกระบวนการยุติธรรมเพื่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อผู้พ้นโทษ

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษา สภาพปัญหา และอุปสรรค ต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรเอกชน ในการจำแนก คัดกรอง การพัฒนาพหุตินิสัย การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย และการติดตามหลังปล่อยรวมถึงการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ

2. เพื่อถอดบทเรียนกระบวนการทำงานของเรือนจำในประเทศไทย มาตรการ กลไก ที่เกี่ยวข้องกับ ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรเอกชน ในการจำแนก คัดกรอง การพัฒนาพหุตินิสัย การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย และการติดตามหลังปล่อยรวมถึงการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ เพื่อหันเหผู้กระทำผิดออกจากกระบวนการยุติธรรม

ระเบียบวิธีวิจัย

เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลและการวิเคราะห์ข้อมูล กำหนดระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) แบบปรากฏการณ์วิทยา (Phenomenological approach) เพื่อเข้าใจในปรากฏการณ์ทางสังคมเกิดขึ้น ซึ่งได้รับอนุมัติจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ของมหาวิทยาลัยทักษิณ รหัสโครงการวิจัย COA No. TSU2022_020 REC No.0037 การออกแบบวิจัยประกอบด้วย 1) การวิจัยเอกสาร (Documentary research) 2) การวิจัยภาคสนาม (Field research) กำหนดไว้ 4 วิธี ได้แก่ การออกแบบสอบถาม (Questionnaire) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) การจัดประชุมกลุ่มสนทนากลุ่ม (Focus group research) และรับฟังความคิดเห็น (Hearing) โดยมีผู้ให้ข้อมูลจำนวน 400 คน ดังนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่างการวิจัย ประกอบด้วย

1) การออกแบบสอบถาม (Questionnaire) มีลักษณะเป็นแบบสอบถามกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) เป็นการเก็บข้อมูลผู้ต้องขังจำนวน 52 คน จากส่วนกลางกรุงเทพมหานคร เชียงใหม่ สงขลา บุรีรัมย์ (นางรอง) และระยอง

2) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth interview) ใช้แบบสอบถามกึ่งโครงสร้าง (Semi-Structured Interview) ระดับผู้บริหารในกระบวนการยุติธรรมจำนวน 46 คน ระดับผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการยุติธรรมและผู้ปฏิบัติงานในกระบวนการยุติธรรมจำนวน 52 คน ทั้งสองกลุ่มเป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลในส่วนกลางกรุงเทพมหานคร สมุทรปราการ สมุทรสาคร และส่วนภูมิภาค ได้แก่ จังหวัด เชียงใหม่ สงขลา บุรีรัมย์ (นางรอง) นครราชสีมา ชลบุรี ระยอง และจันทบุรี โดยวิธีการประชุมทางไกล (Video Conference) หรือการใช้โทรศัพท์

3) การจัดประชุมกลุ่มสนทนากลุ่ม (Focus group research) ประชากรตัวอย่างเจาะจงเลือก (Population selection) จำนวน 200 คน แบ่งจัดประชุมกลุ่มสนทนาเป็น 3 ครั้ง ประกอบด้วยกลุ่มผู้พ้นโทษ หรือผู้ได้รับการปล่อยตัวก่อนครบกำหนดโทษ ผู้ได้รับการสงเคราะห์ หรือติดตามภายหลังปล่อยตัว ญาติหรือ

ครอบครัวผู้พันโทฯ เทื่อหรือผู้เสียหาย เก็บรวบรวมข้อมูลในเขตพื้นที่ส่วนกลางและส่วนภูมิภาคดังกล่าว โดยวิธีการประชุมทางไกล (Video Conference) หรือการใช้โทรศัพท์

4) การรับฟังความคิดเห็น (Hearing) ผู้เข้าร่วมรับฟังความคิดเห็นที่เชิญมีจำนวน 50 ราย แยกเป็นกลุ่มหน่วยงานภาครัฐ กรมคุมประพฤติ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กรมการปกครอง ราชทัณฑ์/เรือนจำ สำนักงานตำรวจ ภาคเอกชน/ผู้ประกอบการ อาสาสมัครคุมประพฤติ กลุ่มผู้พักโทษ ลดโทษ รอการลงโทษ เก็บรวบรวมข้อมูลในพื้นที่จังหวัดสงขลา

2. เครื่องมือในการวิจัย

1) การเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้เครื่องบันทึกเสียง จัดระเบียบข้อมูล ดำเนินการถอดเทปการสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลหลัก และบรรณาธิการข้อมูล ประกอบด้วย การเขียนบันทึกพร้อมสรุปข้อมูล และจัดเก็บข้อมูลอย่างเป็นระบบผ่านการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยจำแนกประเภทข้อมูลเป็นหมวดหมู่ และให้รหัสข้อมูล (Coding) เรียกว่า รหัสแบบอุปนัย (Inductive) เพื่อก่อให้เกิดความสะดวกในการหารูปแบบและหาความหมาย

2) การตรวจสอบคุณภาพของแบบสัมภาษณ์โดยหาค่าความเที่ยงตรงในเนื้อหา (Content Validity) ดำเนินการโดยผู้ทรงคุณวุฒิ 3 ท่าน เป็นผู้ตรวจสอบความเหมาะสมของแบบสัมภาษณ์ทั้งทางด้านภาษาให้ครอบคลุมเนื้อหาและวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้ (พรเพ็ญ เพชรสุขศิริ, 2540 : 6) และนำมาวิเคราะห์โดยใช้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of congruence: IOC) เพื่อพิจารณาคุณภาพของข้อคำถาม ซึ่งกำหนดให้ข้อคำถามที่มีค่าดัชนีความสอดคล้องตั้งแต่ 0.50 ขึ้นไปเป็นข้อคำถามที่มีคุณภาพเหมาะสม ผลจากการวิเคราะห์แต่ละข้อคำถามพบว่า มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) มีค่าระหว่าง 0.6 ถึง 1.00 ซึ่งหมายถึงข้อคำถามจากแบบสอบถามในการศึกษาครั้งนี้มีคุณภาพที่เหมาะสม มีความถูกต้องด้านโครงสร้างเนื้อหา ภาษา และสามารถวัดในสิ่งที่จะวัดได้สอดคล้องตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย (สุวิมล ติरणันท์, 2554 : 43)

3. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เป็นกระบวนการจัดการข้อมูลเพื่อให้ข้อมูลมีความหมายขึ้นมา เป็นการตีความและเป็นการหาคำอธิบายเชิงทฤษฎีจากข้อมูล (ชาย โภธิสิตา, 2562 : 1) ดังนี้

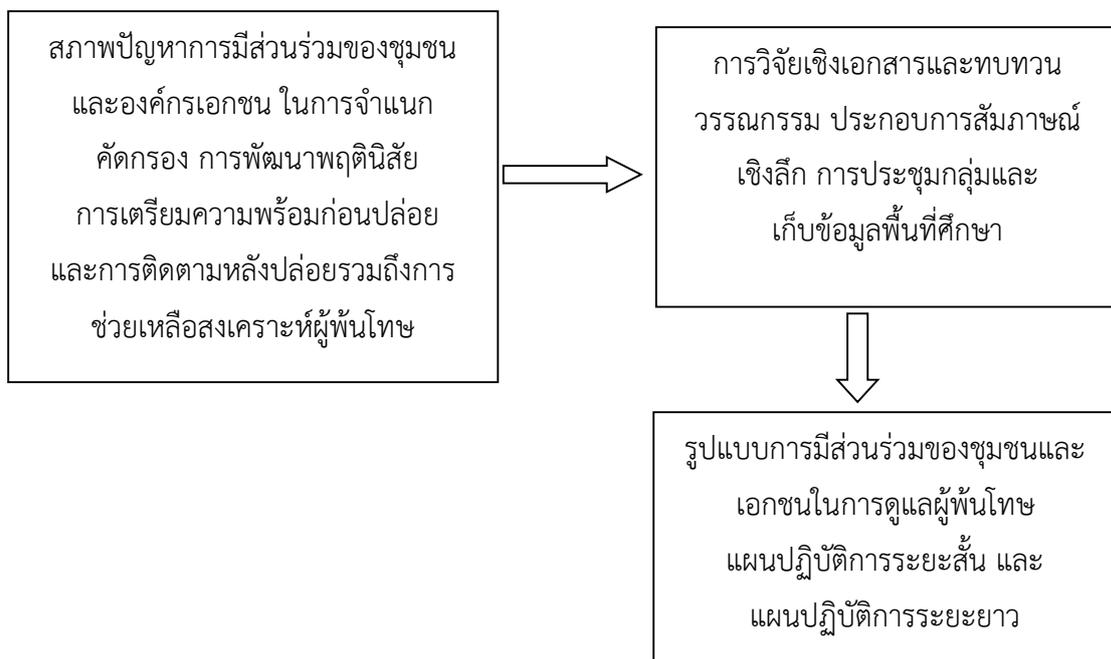
1) การสังเคราะห์ข้อมูล เพื่อค้นหาสาระสำคัญ แบบแผน ความสัมพันธ์ของข้อมูล ผ่านวิธีการจัดกลุ่มหรือจัดประเภทสิ่งต่าง ๆ (Clustering) ตามลักษณะความสัมพันธ์ที่แต่ละประเด็นมีต่อกัน ร่วมกับการใช้ความเหมือนหรือความต่างที่วิเคราะห์เชื่อมโยงหลักฐานอย่างมีเหตุผลโดยดำเนินการจำแนกตามแหล่งที่มาของข้อมูล นำไปสู่การสร้างข้อสรุปที่สอดคล้องกับข้อมูลเชิงประจักษ์และมีหลักฐานข้อมูลยืนยันได้

2) การตีความ เพื่อนำเสนอข้อค้นพบหรือสาระสำคัญจากการศึกษาการจำแนกคัดกรอง การพัฒนาพฤติกรรมนิสัย การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย และการติดตามหลังปล่อย องค์กรชุมชนและเอกชนมีส่วน

ร่วมกับภาครัฐ ในการดูแลผู้กระทำผิด เพื่อให้ผู้พ้นโทษสามารถประกอบอาชีพที่สุจริต มีคุณภาพอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมและชุมชนได้พร้อมบอกความสำคัญของข้อค้นพบว่ามีนัยในเชิงนโยบายที่ควรทำในอนาคตเช่นไร

กรอบแนวคิดในการวิจัย

งานวิจัยแนวทางการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนและเอกชนในการดูแลผู้กระทำผิด เพื่อหันเหผู้กระทำผิดออกจากกระบวนการยุติธรรม มีกรอบการวิจัย ดังนี้

แผนภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

ผลการวิจัย

1. สภาพปัญหา และอุปสรรค ต่อการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรเอกชน ในการจำแนก คัดกรอง การพัฒนาพฤตินิสัย การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย และการติดตามหลังปล่อยรวมถึงการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ จากการวิจัย พบว่า การกลับคืนสู่สังคมของผู้พ้นโทษจำเป็นต้องได้รับโอกาสจากสังคม มีปัจจัยที่ทำให้สถานประกอบการบางแห่งไม่ยอมรับผู้พ้นโทษเข้าทำงาน เช่น ปัจจัยในด้านการศึกษาหรือความรู้ความสามารถของผู้พ้นโทษที่ไม่ตรงกับตลาดแรงงาน หรือความต้องการของสถานประกอบการ ปัจจัยในด้านความเชื่อมั่นในตัวผู้พ้นโทษ ด้วยเกรงว่าผู้พ้นโทษจะหวนกลับไปกระทำความผิดอีกหรือการไม่สามารถทำงานร่วมกับเพื่อนร่วมงานได้ ปัจจัยในด้านข้อมูลที่สถานประกอบการขาดข้อมูลของผู้พ้น

โทษในการพิจารณาคัดเลือกผู้พ้นโทษเข้าทำงานให้เหมาะสมกับตำแหน่งงาน (ธวัชชัย ชัยวัฒน์, 2561 : 1) ปัจจัยในด้านความรุนแรงของคดีที่ผู้พ้นโทษได้รับ ปัจจัยด้านเทคโนโลยีที่เปลี่ยนแปลงไปทำให้ผู้พ้นโทษไม่สามารถปรับตัวให้เท่าทันกับความเปลี่ยนแปลงในสังคมได้ (ศูนย์บริหารข้อมูลตลาดแรงงานภาคเหนือ, 2562 : ออนไลน์) ปัจจัยทางสังคม ที่อาจเป็นอุปสรรคในการกลับคืนสู่สังคมของผู้พ้นโทษ เช่น การขาดโอกาสทางสังคม เนื่องจากได้รับการตีตราว่าเป็นบุคคลอันตราย การขาดการเชื่อมโยงหรือส่งต่อข้อมูลให้กับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีหน้าที่ติดตามสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ การขาดความเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานในกระบวนการยุติธรรมกับชุมชน (ปิยะนุช และพงส์สันต์, 2561 : 45-61) การขาดความช่วยเหลือจากผู้นำชุมชนในการช่วยให้ผู้พ้นโทษอยู่ร่วมกับชุมชน (ธวัชชัย ชัยวัฒน์, 2561 : 1) ชุมชนขาดโอกาสในการเห็นกระบวนการทำงานของเรือนจำ เป็นต้น

การมีงานทำ เป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมให้ผู้กระทำผิดมีรายได้ในการดำรงชีพภายหลังพ้นโทษและส่งผลให้ลดการกระทำผิดซ้ำ จึงจำเป็นที่จะต้องศึกษาความต้องการของภาคเอกชนถึงความต้องการแรงงานที่แท้จริง เพื่อออกแบบโปรแกรมเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยโดยอาศัยการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนและเอกชน เพื่อรองรับตลาดแรงงานไทยมีความขาดแคลนแรงงานเป็นจำนวนมาก แต่ในปัจจุบันใช้แรงงานต่างด้าวจากประเทศเพื่อนบ้าน ดังนั้น หากสามารถพัฒนาให้ผู้พ้นโทษซึ่งเป็นทรัพยากรภายในที่มีคุณค่าที่จะช่วยประโยชน์ในทางเศรษฐกิจได้ จะเป็นการเปิดโอกาสให้ผู้พ้นโทษได้รับโอกาสในการประกอบอาชีพและมีรายได้พึ่งพิงตัวเองได้อย่างสมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เพราะการมีงานทำของผู้พ้นโทษจะช่วยป้องกันไม่ให้เกิดการกระทำผิดซ้ำและถูกส่งกลับเข้าไปยังเรือนจำอีก ดังนั้น การสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชนถือเป็นจุดสำคัญในการแก้ไขดูแลผู้กระทำผิด เนื่องจากการได้รับความร่วมมือจากเครือข่ายองค์กรชุมชนที่เข้มแข็งจะเป็นพลังผลักดันให้ประสบความสำเร็จค่อนข้างสูงในการดูแลผู้พ้นโทษ โดยการสร้างเครือข่าย คือ การเชื่อมโยงของกลุ่มของคนหรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจที่จะแลกเปลี่ยนข่าวสารร่วมกันหรือทำกิจกรรมร่วมกันโดยมีการจัดระเบียบโครงสร้างของคนในเครือข่ายด้วยความเป็นอิสระเท่าเทียมกันภายใต้พื้นฐานของความเคารพสิทธิ เชื่อถือเอื้ออาทรซึ่งกันและกัน จากสถานการณ์ปัจจุบัน การสร้างเครือข่ายโดยนำชุมชนหรือองค์กรเอกชนเข้ามามีส่วนร่วม นับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยภารกิจของกรมราชทัณฑ์ให้ผู้พ้นโทษที่ถูกปล่อยออกไปในสังคมได้รับการดูแล เมื่อพิจารณาระบบการบริหารจัดการภาครัฐตามกรอบแนวทางยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ.2561-2580) แผนพัฒนายุทธศาสตร์ด้านที่ 6 วางระบบบริหารจัดการแบบบูรณาการเพื่อให้บริการประชาชนและเชื่อมโยงการพัฒนาในทุกระดับ ทุกประเด็น ทุกภารกิจ และทุกพื้นที่ รัฐพยายามสร้างเครือข่ายความร่วมมือจากชุมชน และภาคเอกชนช่วยเหลือผู้พ้นโทษ เพื่อรองรับผู้ต้องขังจำนวนมากได้รับการปล่อยตัว การสร้างกระบวนการช่วยเหลือผู้ต้องขัง ต้องเตรียมความพร้อมนับตั้งแต่ก่อนปล่อย และหลังปล่อยติดตามภายหลังพ้นโทษ

ความสำคัญของการวิจัย การมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรเอกชน ในการจำแนก คัดกรอง การพัฒนาพฤติกรรมเสี่ยง การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย และการติดตามหลังปล่อย รวมถึงการช่วยเหลือสงเคราะห์ ผู้พ้นโทษ คือการนำแนวคิด ทฤษฎี แนวทางการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนและเอกชนในการจำแนก คัดกรอง เตรียมความพร้อมก่อนปล่อย ติดตามและสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ รวมทั้งความคิดเห็นและข้อเสนอจากผู้ให้ข้อมูลที่เก็บรวบรวมตามระเบียบวิธีวิจัย มาถอดบทเรียนและวิเคราะห์ สังเคราะห์ นำไปสู่ผลการวิจัยได้ ดังนี้

1.1 ปัญหาและอุปสรรค การมีส่วนร่วมของภาคชุมชนและองค์กรเอกชน ในกระบวนการจำแนก และคัดกรอง

การนำภาคชุมชนเข้ามามีส่วนร่วม ผลการวิจัยพบว่าหน่วยงานที่ได้เข้ามาเกี่ยวข้องในการให้ความช่วยเหลือและดูแลผู้กระทำความผิด ส่วนใหญ่จะเป็นหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องกับภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็นกระทรวงสาธารณสุขที่มีหน้าที่ในการดูแลสุขภาพอนามัยให้แก่ประชาชน กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ที่มีหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือ ดูแล จัดสวัสดิการให้แก่ประชาชน กระทรวงแรงงานที่มีหน้าที่ในการให้ความช่วยเหลือในการจัดหางาน กรมการปกครอง และกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่ในระดับพื้นที่ในการมอบหมายให้ภาคท้องถิ่น เช่น ระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน หรือผู้นำชุมชน โดยทุกหน่วยงาน ถือว่าเป็นหน่วยงานภาคชุมชนที่จะมีส่วนช่วยในการดูแล ติดตาม และแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด และผู้ที่ได้พ้นโทษในพื้นที่ได้เป็นอย่างดี

ส่วนภาคเอกชนเป็นอีกหนึ่งหน่วยงานที่ภาครัฐมีนโยบายในการนำเข้ามามีส่วนร่วมในการช่วยเหลือ ดูแล และแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำความผิด โดยมุ่งเน้นในการเข้ามามีส่วนร่วมในการฝึกอาชีพ อบรมในความรู้ การช่วยเหลือในผู้กระทำความผิดมีงานทำหลังจากพ้นโทษ นอกจากนี้ การสงเคราะห์ผู้พ้นโทษในด้านต่าง ๆ เท่าที่ทางภาคเอกชนจะสามารถให้การสนับสนุนและช่วยเหลือได้ ซึ่งการให้ความช่วยเหลือสังคมของภาคเอกชนสามารถตอบภารกิจ และการดำเนินงานของภาคเอกชน ในประเด็นความรับผิดชอบต่อสังคมและสิ่งแวดล้อมขององค์กร (CSR : Corporate Social Responsibility)

เมื่อพิจารณาภาคชุมชนและองค์กรเอกชน พบว่ายังไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินงานในกระบวนการดังกล่าว เนื่องจากแผนปฏิบัติการของกรมราชทัณฑ์ ที่จำแนกลักษณะผู้ต้องขังด้วยการศึกษาวิเคราะห์ ประวัติ ลักษณะทั่วไป สาเหตุของการกระทำความผิด เพื่อการวางแผนในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังได้อย่างถูกต้องเหมาะสม (Crow, I. (Ed.), 2001 : 7) สอดคล้องกับความต้องการและการแก้ไขฟื้นฟูผู้ต้องขังเป็นรายบุคคล (individual treatment) โดยมีระบบการจำแนกลักษณะของผู้ต้องขังให้คำนึงถึงโทษและพฤติการณ์ในการกระทำความผิด ลักษณะความผิด ความรุนแรงของคดี การกระทำความผิดที่ได้กระทำมาก่อนแล้ว และความประพฤติและวินัยในระหว่างคุมขัง ตลอดจนระยะเวลากำหนดโทษคุมขังที่เหลืออยู่ของผู้ต้องขัง ซึ่งมีกลุ่มงานส่งเสริมการจำแนกลักษณะผู้ต้องขังเป็นผู้ดำเนินงาน ผู้ที่ปฏิบัติหน้าที่ในการจำแนกผู้ต้องขัง ตามกฎกระทรวงกำหนดระบบการจำแนกลักษณะของผู้ต้องขัง การควบคุมและการแยกคุมขัง และ

การย้ายผู้ต้องขัง พ.ศ. 2563 ได้กำหนดคุณสมบัติของผู้จำแนกว่า ผู้ทำการจำแนกลักษณะของผู้ต้องขังจะต้องเป็นบุคคลที่จบการศึกษาอย่างน้อยระดับปริญญาตรีในสาขาต่าง ๆ (สหวิชาชีพ) ดังนี้

- (1) นักจิตวิทยา (2) นักสังคมสงเคราะห์ หรือสังคมวิทยา
- (3) อาชีววิทยา ทัศนวิทยา กระบวนการยุติธรรมทางอาญา หรืองานราชทัณฑ์

จากกฎกระทรวงกำหนดระบบการจำแนกลักษณะของผู้ต้องขัง การควบคุมและการแยกคุมขัง และการย้ายผู้ต้องขัง พ.ศ. 2563 ทำให้เห็นได้ว่าภาคชุมชนและภาคเอกชนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจำแนกผู้ต้องขังในชั้นของเรือนจำ/ทัณฑสถาน เนื่องจากกระบวนการดังกล่าวเรื่องที่เกี่ยวข้องกับข้อมูลส่วนบุคคลที่ไม่อาจสามารถเปิดเผยให้บุคคลภายนอกได้รับทราบ ดังนั้น แม้ว่าภาคชุมชนและภาคเอกชนไม่ได้เข้ามาในชั้นของการจำแนกและคัดกรองผู้ต้องขังภายในเรือนจำ/ทัณฑสถาน ก็ไม่ได้เป็นอุปสรรคต่อการดำเนินงานในการช่วยเหลือจำแนกและคัดกรองผู้ต้องขัง

ผลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการระดมความคิดเห็นสนทนากลุ่มเจาะจงกลุ่มองค์กรเอกชนในประเด็นการจำแนกคัดกรอง พบว่าไม่มีข้อเสนอแนะในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจำแนกคัดกรอง เนื่องจากทางองค์กรเอกชนมีความเข้าใจว่ากระบวนการดังกล่าวเป็นกระบวนการภายในของเรือนจำ/ทัณฑสถานที่ไม่ได้เปิดโอกาสให้หน่วยงานภายนอกเข้าไปมีส่วนร่วม ขณะที่กลุ่มภาคชุมชนพบว่าไม่มีข้อเสนอแนะในการเข้ามามีส่วนร่วมในการจำแนกคัดกรอง เนื่องจากทางภาคชุมชนมีความเข้าใจเช่นเดียวกับองค์กรเอกชนว่ากระบวนการดังกล่าวเป็นกระบวนการภายในของเรือนจำ/ทัณฑสถานที่ไม่ได้เปิดโอกาสให้หน่วยงานภายนอกเข้าไปมีส่วนร่วมเช่นกัน แนวทางในการแก้ไขประเด็นปัญหาดังกล่าว ควรให้ภาคชุมชนและองค์กรเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมภายหลังจากที่มีการจำแนกคัดกรองผู้ต้องขังเป็นที่เรียบร้อยแล้ว เพื่อให้หน่วยงานดังกล่าวได้มีส่วนช่วยในการจัดทำแผนแก้ไขฟื้นฟูตามโปรแกรมตามลักษณะแห่งคดีและพฤติกรรมกระทำความผิด แผนการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย การให้ความช่วยเหลือหลังจากผู้ต้องขังพ้นโทษ รวมทั้งการสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ

1.2 ปัญหาและอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของภาคชุมชนและองค์กรเอกชน ในกระบวนการพัฒนาพฤตินิสัย และกระบวนการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย

กระบวนการพัฒนาพฤตินิสัยให้แก่ผู้ต้องขังในระหว่างที่ถูกคุมขังอยู่ในเรือนจำ/ทัณฑสถาน โดยผู้ต้องขังต้องได้รับการพัฒนาพฤตินิสัยตามรูปแบบที่กรมราชทัณฑ์ได้กำหนดไว้ ได้แก่ ด้านการศึกษา การอบรมทางด้านคุณธรรมจริยธรรม การฝึกวิชาชีพ การปฏิบัติศาสนกิจ การเรียนรู้วัฒนธรรมอันดีงาม กิจกรรมสนทนา การกีฬา รวมทั้งจะต้องมีการโอกาสได้รับการติดต่อจากครอบครัว ญาติมิตร องค์กรเอกชนที่มีภารกิจในการแก้ไข บำบัด ฟื้นฟูและพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง และให้มีการรับรู้ข้อมูลข่าวสารจากภายนอกตามพระราชบัญญัติกรมราชทัณฑ์ พ.ศ. 2560 มาตรา 42 ซึ่งการดำเนินงานดังกล่าวภาคชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการพัฒนาการอบรมทางด้านคุณธรรมจริยธรรม การฝึกวิชาชีพ การปฏิบัติศาสนกิจ เช่น การประกอบอาชีพตามความต้องการของตลาด ผู้นำศาสนาเข้ามาฝึกการปฏิบัติศาสนกิจ เป็นต้น ส่วนภาคเอกชนได้เข้ามามีส่วน

ร่วมในการฝึกวิชาชีพที่ตรงต่อความต้องการของตลาด และการให้ความรู้ที่ตอบสนองต่อเศรษฐกิจและสังคมในยุคปัจจุบัน เช่น การเงิน เทคโนโลยีสมัยใหม่ เป็นต้น

นโยบายรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมที่กำหนดให้กรมราชทัณฑ์พัฒนาพฤตินิสัยให้แก่ผู้ต้องขังในการประกอบอาชีพในลักษณะของการเป็นลูกจ้างในนิคมอุตสาหกรรมราชทัณฑ์ เพื่อแก้ไขปัญหาผู้ต้องขังล้นเรือนจำ อีกทั้งเป็นการฝึกทักษะอาชีพและยกระดับฝีมือแรงงาน ตลอดจนเป็นการจ้างงานและจ้างอาชีพในอนาคตให้แก่ผู้ต้องขัง โดยได้รับความร่วมมือจากภาคเอกชนและผู้ประกอบการที่เกี่ยวข้อง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในการดำเนินงานของการพัฒนาพฤตินิสัยของผู้ต้องขัง ในการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมราชทัณฑ์ มีพื้นที่นำร่องต้นแบบ 4 จังหวัด คือ เรือนจำจังหวัดสมุทรสาคร (เรือนจำชั่วคราวบางหญ้าแพรก) เรือนจำกลางชลบุรี (เรือนจำชั่วคราวบ้านบึง) เรือนจำกลางสมุทรปราการ (เรือนจำชั่วคราวคลองด่าน) และเรือนจำกลางระยอง (เรือนจำชั่วคราวเขาไม้แก้ว) ซึ่งในปัจจุบันเรือนจำกลางชลบุรี (เรือนจำชั่วคราวบ้านบึง) เป็นเรือนจำนำร่องที่มีการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม โดยมีภาคเอกชนเข้ามาลงทุนสร้างโรงเรียนเป็นที่เรียบร้อยแล้ว แต่อย่างไรก็ตามในการดำเนินการจัดตั้งนิคมอุตสาหกรรมราชทัณฑ์ อาจมีปัญหาในการดำเนินงานสำหรับเรือนจำในบางพื้นที่นอกเหนือจากพื้นที่นำร่อง 4 จังหวัดที่ได้กำหนดไว้ เนื่องจากนิคมอุตสาหกรรมไม่ได้มีอยู่ในทุกจังหวัด จึงเป็นปัญหาและอุปสรรคในการจ้างแรงงานผู้ต้องขังหลังจากพื้นที่ที่มีความครอบคลุมทั่วทั้งประเทศ ทั้งนี้ การเข้ามามีส่วนร่วมของภาคชุมชนและองค์กรเอกชนในการเข้ามาพัฒนาพฤตินิสัยให้แก่ผู้ต้องขังเป็นเพียงระยะเวลาสั้น ๆ ซึ่งไม่ได้สร้างแรงจูงใจหรือความเชื่อมั่นให้แก่ผู้ต้องขังในการนำความรู้ไปประกอบอาชีพอย่างแท้จริงหลังจากพ้นโทษ

ในส่วนของการกระบวนการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย เป็นกระบวนการมีวัตถุประสงค์เพื่อให้ผู้ต้องขังได้เป็นทรัพยากรบุคคลที่ดี มีคุณค่าต่อสังคม และเตรียมตัวเพื่อออกไปใช้ชีวิตร่วมกับครอบครัวและสังคมได้อย่างปกติสุข โดยอย่างน้อยต้องประกอบด้วยกิจกรรม 4 ด้าน ดังต่อไปนี้ (1) การพัฒนาด้านร่างกาย การฝึกและเสริมสร้างระเบียบวินัย (2) การพัฒนาด้านจิตใจ ความคิด และทักษะการใช้ชีวิต (3) การส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัวและการเตรียมตัวกลับเข้าสู่สังคม (4) การเตรียมความพร้อมด้านการประกอบอาชีพ ซึ่งภาคชุมชนและองค์กรเอกชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย เช่น มูลนิธิบ้านพระพร เพจโอกาส ที่ได้เข้ามาช่วยเหลือในการแนะนำการเตรียมตัวก่อนพ้นโทษ เพื่อให้ผู้ต้องขังได้ทราบถึงโอกาสหรือช่องทางที่จะได้รับการช่วยเหลือหรือสงเคราะห์ทั้งความเป็นอยู่หรือการประกอบอาชีพหลังจากพ้นโทษแล้ว หรือการดึงภาคชุมชนเข้ามามีส่วนร่วมในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยในการฝึกอาชีพ เช่น เรือนจำกลางระยอง (เรือนจำชั่วคราวเขาไม้แก้ว) ที่ได้นำปราชญ์ชุมชนทางด้านเกษตรเข้ามาช่วยเหลือในการให้ความรู้และการฝึกด้านการเกษตร หรือบุคคลในชุมชนเข้ามามีส่วนช่วยในการฝึกอาชีพให้แก่ผู้ต้องขังที่กำลังจะได้รับการพ้นโทษ

การมีส่วนร่วมของภาคชุมชนและองค์กรเอกชน ในการเข้ามาช่วยเหลือการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยยัง พบว่า มีอุปสรรคและปัญหาที่ไม่สามารถนำชุมชนและองค์กรเอกชน เข้ามามีส่วนร่วมได้ในทุกจังหวัด เช่น ปัญหาด้านพื้นที่ของเรือนจำ/ทัณฑสถาน ที่บางแห่งไม่มีพื้นที่ในการฝึกเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยให้แก่ผู้ต้องขัง ทำให้ผู้ต้องขังต้องเรียนรู้ผ่านวิทยากรแทนการลงมือปฏิบัติจริง ทั้งนี้ เจ้าหน้าที่ของเรือนจำ/ทัณฑสถานที่อยู่ดูแลผู้ต้องขัง ยังมีจำนวนไม่เพียงพอ กับจำนวนผู้ต้องขังที่จะออกไปฝึกวิชาชีพนอกเรือนจำ/ทัณฑสถาน

จากการสัมภาษณ์เชิงลึกและการระดมความคิดเห็นสนทนากลุ่มเจาะจง ในประเด็นการพัฒนาพฤตินิสัยและการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย พบว่า กลุ่มองค์กรเอกชน องค์กรเอกชนมีความคิดเห็นด้านการพัฒนาพฤตินิสัยที่ควรมุ่งเน้นการพัฒนาผู้ต้องขังให้มีองค์ความรู้และทักษะที่ตอบสนองความต้องการของตลาด และการอบรมความรู้ที่เกี่ยวกับการตลาด การบริหารการเงิน การบริหารจัดการทรัพยากรที่มีความจำเป็นต่อการประกอบการ นอกจากนี้ควรให้องค์กรเอกชนหรือผู้ประกอบการภายนอกได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการฝึกอบรมเพื่อพัฒนาพฤตินิสัยให้แก่ผู้ต้องขังภายในเรือนจำ/ทัณฑสถานให้มากขึ้น อีกทั้งองค์กรเอกชนได้มองว่าควรมีการเปิดโอกาสให้องค์กรเอกชนได้กำหนดคุณสมบัติแรงงานขององค์กรเอกชนให้แก่เรือนจำ/ทัณฑสถาน เพื่อเป็นการเตรียมความพร้อมของผู้ต้องขังที่มีความประสงค์จะเข้าทำงานกับองค์กรเหล่านั้น ให้สามารถเตรียมการพัฒนาฝีมือหรือองค์ความรู้ให้เป็นไปตามคุณสมบัติที่องค์กรเอกชนได้กำหนดไว้หลังจากที่ผู้ต้องขังพ้นโทษ ส่วนในด้านการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย องค์กรเอกชนมีความต้องการในการเข้าไปประชาสัมพันธ์และสร้างความรับรู้เกี่ยวกับองค์กรของตนเอง เพื่อให้ผู้ต้องขังได้รับทราบข้อมูลที่เป็นประโยชน์หลังจากที่พ้นโทษแล้ว เช่น การจัดหางาน การฝึกหัดอาชีพ แหล่งพักพิงสำหรับผู้พ้นโทษไม่มีที่อยู่อาศัย เป็นต้น ส่วนกลุ่มภาคชุมชนผลการวิจัยพบว่า ในประเด็นการพัฒนาพฤตินิสัยไม่ได้มีข้อเสนอแนะในการดำเนินงาน เนื่องจากเป็นหลักสูตรที่กรมราชทัณฑ์ได้กำหนดไว้แล้ว ส่วนประเด็นการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยภาคชุมชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมในการฝึกอบรมวิชาชีพหรือให้องค์ความรู้แก่ผู้ต้องขังตามโครงการที่เรือนจำ/ทัณฑสถานได้จัดขึ้น

แนวทางในการแก้ไขปัญหาการพัฒนาพฤตินิสัยและการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย

คณะผู้วิจัยเห็นควรให้มีการปรับปรุงระยะเวลาของหลักสูตรการฝึกอบรมให้มีระยะเวลาเพิ่มขึ้นจากเดิม เพื่อให้ผู้ต้องขังได้มีการพัฒนาฝีมือและทักษะทางวิชาชีพในการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยเพิ่มมากขึ้น และตรงต่อความต้องการของสถานประกอบการ/ภาคเอกชน นอกจากนี้ ในการพัฒนาพฤตินิสัยควรเน้นให้หน่วยงานภายนอกทั้งภาคชุมชนและองค์กรเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการฝึกปฏิบัติให้แก่ผู้ต้องขังมากขึ้น เนื่องจากเป็นผู้ที่มีประสบการณ์ในการทำงานและตรงตามวัตถุประสงค์ในการพัฒนาพฤตินิสัยให้แก่ผู้ต้องขัง อีกทั้งเรือนจำ/ทัณฑสถานควรเปิดโอกาสให้องค์กรเอกชนได้มีการเสนอคุณสมบัติความต้องการด้านแรงงานที่ธุรกิจของตนมีความต้องการส่งไปยังเรือนจำ/ทัณฑสถาน เพื่อให้เรือนจำ/ทัณฑสถานประชาสัมพันธ์ให้แก่ผู้ต้องขังได้ทราบและได้วางแผนการเข้าสู่การพัฒนาพฤตินิสัยและการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยได้ตรงตาม

เป้าหมายที่องค์กรเอกชนมีความต้องการ นอกจากนี้ ในประเด็นนิคมอุตสาหกรรมราชทัณฑ์ที่ไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่ เห็นว่าเรือนจำ/ทัณฑสถาน ที่ไม่ได้อยู่ในพื้นที่นิคมอุตสาหกรรม ควรดำเนินการประสานความร่วมมือกับภาคเอกชน/สถานประกอบการในพื้นที่ เพื่อสร้างโอกาสและรองรับการทำงานในอนาคตให้แก่ผู้ต้องขังหลังจากพ้นโทษ ส่วนประเด็นจำนวนเจ้าหน้าที่กับการดูแลผู้ต้องขังในการออกไปปฏิบัติงานนอกพื้นที่เรือนจำ เห็นว่าทางกรมราชทัณฑ์ควรเพิ่มอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ เพื่อดูแลผู้ต้องขังให้ได้สัดส่วนที่เหมาะสมต่อจำนวนผู้ต้องขัง

1.3 ปัญหาและอุปสรรคต่อการมีส่วนร่วมของภาคชุมชนและองค์กรเอกชนในกระบวนการติดตามหลังปล่อย

กระบวนการติดตามหลังปล่อย สามารถแยกออกเป็น

1) การติดตามหลังปล่อยกรณีผู้ต้องขังได้รับการอภัยโทษ การที่ผู้ต้องขังจะได้รับการอภัยโทษ จะต้องผ่านการโครงการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย โครงการพระราชทานในพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว “โคกหนองนาแห่งน้ำใจและความหวัง กรมราชทัณฑ์” ที่มีการอบรมในหลักสูตรฝึกปฏิบัติการเกษตรทฤษฎีใหม่ในพื้นที่ขนาดเล็กให้แก่ผู้ต้องขัง เพื่อให้ผู้ต้องขังมีความรู้ติดตัว สามารถนำไปประกอบอาชีพภายหลังพ้นโทษได้ ซึ่งการได้รับการอภัยโทษจะถือว่าผู้พ้นโทษรายนั้นกลับคืนสู่สังคมเป็นคนปกติธรรมดาทั่วไป การติดตามดูแลผู้พ้นโทษหลังจากได้รับการพระราชทานอภัยโทษ มีกระบวนการของกรมราชทัณฑ์ในการทำขั้นตอนสอบถามและให้ผู้ลงชื่อยินยอมเปิดเผยข้อมูล พร้อมทั้งจัดทำแบบสำรวจข้อมูลประวัติผู้ต้องขังโดยข้อมูลถูกบันทึกลงในระบบฐานข้อมูลคอมพิวเตอร์ของการติดตามและภายหลังพ้นโทษโดยมีศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำ (CARE) และระบบติดตามผู้พ้นโทษ (CARE Support) แม้จะมีหน่วยงานหลักมีหน้าที่และอำนาจในการติดตาม ดูแล ช่วยเหลือผู้พ้นโทษก็ตาม นอกจากนี้ กรมราชทัณฑ์ยังได้มีการส่งต่อข้อมูลให้แก่หน่วยงานภาคีเครือข่ายในการช่วยติดตามดูแล ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงสาธารณสุข สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กระทรวงแรงงาน กรมคุมประพฤติ เพื่อให้แต่ละหน่วยงานให้ความช่วยเหลือตามภารกิจของตนเอง แต่อย่างไรก็ตาม เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเกิดความครอบคลุมต้องอาศัยการมีส่วนร่วมของภาคชุมชนและองค์กรเอกชน ในการเฝ้าระวัง ติดตาม ดูแล ช่วยเหลือให้คำแนะนำผู้พ้นโทษและครอบครัว

2) การติดตามหลังปล่อยกรณีผู้ต้องขังได้รับการพักโทษหรือลดวันต้องโทษ กรณีนี้ผู้ที่ได้รับการพักโทษหรือลดวันต้องโทษจะต้องอยู่ภายใต้การติดตาม ดูแลของกรมคุมประพฤติ เนื่องจากผู้ต้องขังกลุ่มนี้ยังไม่ถือว่าเป็นผู้พ้นโทษแบบเด็ดขาด แต่เป็นกลุ่มที่ยังต้องอยู่ภายใต้การควบคุมดูแลและติดตามอย่างใกล้ชิด ต้องมีการติดอุปกรณ์ติดตามตัวอิเล็กทรอนิกส์ (EM) หรือกำไลข้อเท้า เพื่อระบุพิกัดในการติดตามตัวและต้องปฏิบัติตามเงื่อนไขของกฎกระทรวงกำหนดประโยชน์ของนักโทษเด็ดขาด และเงื่อนไขที่นักโทษเด็ดขาดซึ่งได้รับการลดวันต้องโทษจำคุกหรือการพักการลงโทษและได้รับการปล่อยตัวต้องปฏิบัติ พ.ศ. 2562 ข้อ 72 อย่างเคร่งครัด เช่น ห้ามเดินทางออกนอกเขตท้องที่จังหวัด แต่หากมีเหตุจำเป็นต้องขออนุญาตจากเจ้าพนักงานคุม

ประพจน์ ห้ามประพจน์ตนในทางเสื่อมเสีย โดยการเสพสุราหรือเล่นการพนันที่อาจนำไปสู่การกระทำผิดกฎหมายอีก เป็นต้น รวมทั้งผู้ที่ได้รับการพักโทษหรือลดวันต้องโทษจะต้องเดินทางมารายงานตัวกับเจ้าพนักงานคุมประพฤติตามระยะเวลาที่ได้กำหนดไว้จนกว่าจะพ้นโทษ แต่ถ้าผู้ที่ได้รับการพักโทษหรือลดวันต้องโทษได้มีการกระทำผิดเงื่อนไขในการคุมประพฤติ เจ้าหน้าที่ที่จะออกติดตามเพื่อนำตัวกลับมาคุมขัง และทำการรายงานกรมราชทัณฑ์พร้อมทั้งให้เรือนจำ/ทัณฑสถานลดชั้นเป็นชั้นต้องปรับปรุงทุกราย

3) การติดตามหลังปล่อยกรณีพ้นโทษเด็ดขาด (ครบวันต้องโทษ) กรณีนี้ถือว่าผู้ต้องขังได้รับการลงโทษครบกำหนดตามระยะเวลา เมื่อพ้นโทษถือเสมือนว่าเป็นประชาชนปกติทั่วไป จึงไม่มีกระบวนการในการติดตามหลังปล่อยตัว แต่หากผู้พ้นโทษต้องการความช่วยเหลือหลังจากที่ได้รับการปล่อยตัว สามารถประสานงานไปยังศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำ (CARE: Center for Assistance to Reintegration and Employment) แต่ละเรือนจำ/ทัณฑสถานทั่วประเทศได้

4) การติดตามหลังปล่อยกรณีผู้ต้องขังที่มีพฤติกรรมเป็นภัยอันตรายต่อสังคม (Watch list) ให้มีการประสานข้อมูลของผู้ต้องขังที่มีพฤติกรรมเป็นภัยอันตรายต่อสังคมภายหลังการปล่อยตัวให้กับหน่วยงานที่มีหน้าที่ป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมรับทราบ และใช้เป็นข้อมูลในการเฝ้าระวังผู้ต้องขังที่มีพฤติกรรมเป็นภัยอันตรายต่อสังคม ปัจจุบัน ได้มีการจัดตั้งศูนย์เฉพาะกิจเฝ้าระวังความปลอดภัยของประชาชน (Justice Safety Observation AD hoc Center : JSOC) ศูนย์ JSOC ขึ้นเพื่อเฝ้าระวังผู้พ้นโทษด้วยกัน 8 กลุ่ม คือ ฆ่าหรือข่มขืนเด็ก ฆ่าข่มขืน ฆาตกรต่อเนื่อง ฆาตกรโรคจิต สังหารหมู่ ชิงทรัพย์หรือปล้นทรัพย์โดยการฆ่า เรียกค่าไถ่ และนักค้ายาเสพติดรายสำคัญ โดยศูนย์ JSOC จะทำงานครอบคลุมทั้ง 3 มิติ ได้แก่ มิติการเฝ้าระวังเพื่อไม่ให้กลับไปกระทำผิดซ้ำซึ่งจะช่วยเหลือดูแลอย่างเหมาะสมเพื่อให้พวกเขาสามารถใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับสังคมได้ตามปกติ มิติด้านข้อมูล คือ การเป็นศูนย์สำหรับการบริหารจัดการข้อมูลของผู้กระทำผิดออกจากรังสำหรับการติดตามเฝ้าระวัง เพื่อใช้ในการวางแผนแก้ไขปัญหา และมิติการในการบูรณาการการทำงานร่วมกับหน่วยงานในกระทรวงยุติธรรมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง

จากการสัมภาษณ์เชิงลึก และการระดมความคิดเห็นสนทนากลุ่มเจาะจง ในประเด็นการติดตามหลังปล่อย ผลการสัมภาษณ์พบว่า การดำเนินงานได้มีการเชื่อมโยงกับภาคชุมชนในการประสานความร่วมมือและการช่วยเหลือการติดตามหลังปล่อยตามกระบวนการที่ได้มีการกำหนดไว้ แต่การดำเนินงานในการติดตามหลังปล่อยของศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำ (CARE: Center for Assistance to Reintegration and Employment) มีปัญหาในเรื่องจำนวนเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติงานไม่เพียงพอต่อการติดตามผู้พ้นโทษและลงไปเยี่ยมบ้านเพื่อพบปะพูดคุยกับครอบครัวและผู้พ้นโทษ นอกจากนี้ การสร้างความเข้าใจให้แก่เจ้าหน้าที่ผู้ปฏิบัติงานในการติดตามหลังปล่อย และการสร้างความเข้าใจและการสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ในการ

ช่วยดูแลติดตามผู้พันโทฯ จะทำให้การติดตามผู้พันโทฯมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น และประเด็นการติดตามจากอาสาสมัครคุมประพฤติพบว่า ผู้พักโทฯหรือลดวันต้องโทษเมื่อกลับสู่ชุมชนหลายรายไม่มีการประกอบอาชีพหรือกลับไปเสพยาเสพติด รวมทั้งครอบครัวไม่ดูแล ทำให้เกิดการกระทำผิดซ้ำ

แนวทางในการแก้ไขปัญหการติดตามหลังปล่อย

คณะผู้วิจัยเห็นว่า ควรมีการเพิ่มจำนวนเจ้าหน้าที่ในการปฏิบัติงานประจำศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำ (CARE: Center for Assistance to Reintegration and Employment) มากขึ้น เพื่อให้การดำเนินงานในการดูแล ติดตามผู้พันโทฯได้อย่างทั่วถึงและมีประสิทธิภาพ จึงจำเป็นที่จะต้องสร้างความเข้าใจให้แก่เจ้าหน้าที่ที่ปฏิบัติงานให้ทราบถึงนโยบายและบทบาทหน้าที่ของตนเพื่อให้การปฏิบัติหน้าที่มีประสิทธิภาพตรงตามวัตถุประสงค์ในการทำงาน

ประเด็นในการสร้างความเข้าใจและสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ในการดูแลและติดตามผู้พันโทฯ ต้องมีการแก้ไขที่ผู้นำชุมชน เริ่มตั้งแต่ระดับผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ปลัดอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน ที่จะต้องสร้างความเชื่อมั่น และมีความเข้มแข็งในการทำงานด้านการช่วยเหลือ และดูแลติดตามผู้พันโทฯ ไม่ว่าจะเป็นการประกอบอาชีพ ความเป็นอยู่ การสร้างรายได้ การมีส่วนร่วมในชุมชนที่เป็นสาธารณะ รวมทั้งการปลูกจิตสำนึกให้แก่คนในชุมชนในให้โอกาสผู้พันโทฯได้กลับคืนเป็นคนดีสู่สังคม

1.4 ปัญหาและอุปสรรค ต่อการมีส่วนร่วมของภาคชุมชนและองค์กรเอกชน ในการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้พันโทฯ

การช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้พันโทฯ เป็นมาตรการทางกฎหมายที่ใช้เพื่อแก้ไขฟื้นฟูพฤติกรรมผู้กระทำผิดให้สามารถดำรงชีวิตในอนาคตได้โดยปราศจากการกระทำผิดและมีความรับผิดชอบต่อสังคม ตามมาตรา 41 พระราชบัญญัติคุมประพฤติ พ.ศ. 2559 ได้กำหนดให้มีการสงเคราะห์ผู้พันโทฯ โดยการสนับสนุนและส่งเสริมให้ได้รับสิ่งจำเป็นในการดำรงชีพ การบำบัดรักษาอาการเจ็บป่วยทางกายและจิต การให้ความรู้และการฝึกอบรมทักษะชีวิต การประกอบอาชีพตลอดจนการให้ความช่วยเหลือในด้านอื่น ๆ ที่จำเป็นต่อการดำรงชีพตามสมควร ทั้งนี้ให้หน่วยงานด้านการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ด้านแรงงาน ด้านการศึกษา ด้านสาธารณสุข ตลอดจนหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องซึ่งเข้ามามีส่วนร่วมในการให้การสงเคราะห์

ในประเด็นการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้พันโทฯของภาคชุมชนและองค์กรเอกชน ได้มีการกำหนดให้มีการสนับสนุนหรือส่งเสริมให้นายจ้างหรือเจ้าของสถานประกอบการรับผู้พันโทฯเข้าทำงานในสถานประกอบการ ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมและพัฒนาคุณภาพชีวิตให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้ และเพื่อเป็นการป้องกันการกระทำผิดซ้ำ ตลอดจนป้องกันอาชญากรรม ซึ่งองค์กรเอกชนที่มีการจ้างงานผู้พันโทฯที่มีสถานะเป็นบริษัทหรือห้างหุ้นส่วนนิติบุคคลจะได้รับสิทธิยกเว้นภาษีเงินได้ที่ได้จ่ายเป็นค่าใช้จ่ายในการจ้างแรงงานผู้พันโทฯ โดยต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไข ตามพระราชกฤษฎีกาออกตามความในประมวลรัษฎากรว่าด้วยการยกเว้นรัษฎากร ฉบับที่ 704 พ.ศ. 2563 ส่วนการมีส่วนร่วมของชุมชนได้

กำหนดให้อาสาสมัครคุมประพฤติและภาคประชาชนมีบทบาทในการให้การสงเคราะห์ รวมถึงการแก้ไขฟื้นฟูผู้กระทำผิดภายใต้การกำกับดูแลของพนักงานคุมประพฤติ

ผลการสัมภาษณ์เชิงลึก และการระดมความคิดเห็นสนทนากลุ่มเจาะจง ในประเด็นการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ พบว่าการดำเนินการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ เป็นการดำเนินการผ่านศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำ (CARE: Center for Assistance to Reintegration and Employment) โดยเบื้องต้นได้มีการสงเคราะห์เรื่องของค่าเดินทาง ค่าที่พัก ทุนในการประกอบอาชีพเบื้องต้นให้แก่ผู้พ้นโทษ ปัญหาด้านการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ คือ ควรมีการจัดสรรงบประมาณเพื่อช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ เพื่อใช้เป็นเงินทุนสำหรับการประกอบอาชีพภายหลังถูกปล่อยตัว รวมทั้งมีแหล่งที่พักพิงให้แก่ผู้พ้นโทษที่ไร้ที่อยู่อาศัยซึ่งไม่สามารถกลับคืนสู่ภูมิลำเนาเดิมได้

ที่สำคัญควรสร้างความร่วมมือกับภาคชุมชนและองค์กรเอกชนในการเปิดรับผู้พ้นโทษเข้าทำงานยังหน่วยงานหรือสถานประกอบการของตนให้มากยิ่งขึ้น โดยภาครัฐควรสนับสนุนงบประมาณในการจ้างแรงงานคนละครึ่งนายจ้างเพื่อเป็นการสร้างแรงจูงใจให้ภาคเอกชนยอมรับผู้พ้นโทษเข้ามาทำงาน อีกทั้งการสร้างจิตสำนึกและแรงจูงใจในการทำงานให้แก่ผู้พ้นโทษ และควรสร้างการรับรู้ การปรับตัวให้เป็นไปตามระเบียบและข้อบังคับของสถานประกอบการให้ได้ นอกจากนี้ ผู้ที่ได้รับการพักโทษและลดวันต้องโทษ ไม่ทราบถึงการช่วยเหลือสงเคราะห์ของชุมชน ไม่ได้วางแผนการทำงานไว้จึงมีความต้องการที่จะกลับไปประกอบอาชีพเดิมที่เคยประกอบ ไม่ทราบว่ามีการสงเคราะห์เรื่องการประกอบอาชีพจากภาครัฐ อีกทั้งขาดเงินทุนในการประกอบอาชีพ ทำให้ทักษะที่ได้รับการฝึกในเรือนจำไม่สามารถนำมาใช้ได้เพราะขาดเครื่องมือในการทำงาน

แนวทางในการแก้ไขปัญหาการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ

คณะผู้วิจัยเห็นว่า ภาครัฐควรมีการจัดตั้งกองทุนเพื่อให้การช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ เพื่อนำเงินดังกล่าวมาช่วยเหลือในด้านประกอบอาชีพให้แก่ผู้พ้นโทษ นอกจากนี้ ควรส่งเสริมให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดตั้งกองทุนดังกล่าว แต่ทั้งนี้ภาครัฐจะต้องมีการให้สิทธิประโยชน์ทางภาษีให้แก่สถานประกอบการที่ได้ให้การสนับสนุนเงินเข้าสู่กองทุน ประเด็นการให้องค์กรเอกชนหรือสถานประกอบการเปิดรับผู้พ้นโทษเข้าทำงานเห็นว่า ภาครัฐควรสร้างแรงจูงใจให้ภาคเอกชนในการจ้างงานผู้พ้นโทษ โดยภาครัฐให้สิทธิประโยชน์ทางภาษี หรือภาครัฐให้การสนับสนุนค่าจ้างแรงงานโดยออกค่าจ้างให้แก่ผู้พ้นโทษที่ทำงานในองค์กรเอกชนกึ่งหนึ่ง ในระยะเวลาไม่เกิน 6 เดือน ถึง 1 ปี เพื่อสร้างแรงจูงใจให้แก่ภาคเอกชนในการเปิดรับผู้พ้นโทษเข้าทำงาน และยังเป็นการลดการจ้างแรงงานต่างด้าวได้อีกรูปแบบหนึ่ง

2. ถอดบทเรียนกระบวนการทำงานของเรือนจำในประเทศไทย มาตรการ กลไก ที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรเอกชน ในการจำแนก คัดกรอง การพัฒนาพฤตินิสัย การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย และการติดตามหลังปล่อย รวมถึงการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ เพื่อหันเหผู้กระทำผิดออกจากกระบวนการยุติธรรม

ผลการวิจัยการถอดบทเรียน กระบวนการทำงานของเรือนจำในประเทศไทย ต่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนและเอกชน ในการจำแนก คัดกรอง การพัฒนา พฤตินิสัย การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยและการติดตามหลังปล่อย รวมถึงการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ แยกพิจารณา ดังนี้

สำหรับการจำแนก คัดกรอง การพัฒนาพฤตินิสัย และการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย กรมราชทัณฑ์ มีวัตถุประสงค์ เพื่อฝึกทักษะวิชาชีพของผู้ต้องขัง ให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของตลาดแรงงาน หรือการประกอบอาชีพภายหลังพ้นโทษ โดยเรือนจำหรือทัณฑสถาน แต่ไม่ได้มีการจัดเก็บรวบรวมข้อมูลประวัติและภูมิหลังของผู้ต้องขังเกี่ยวกับความประพฤติและพฤติกรรม ผ่านการมีส่วนร่วมของชุมชน ด้วยวิธีการสืบเสาะข้อมูลจากผู้ต้องขัง ครอบครัว/ญาติ/ผู้ใกล้ชิด เครือข่ายยุติธรรมชุมชน ผู้นำชุมชนในพื้นที่ที่ผู้ต้องขังจะพักอาศัยภายหลังพ้นโทษรวมถึงผู้เสียหาย เพื่อให้ นักจิตวิทยาหรือนักสังคมสงเคราะห์ สามารถวิเคราะห์จัดทำแผนการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยเป็นรายบุคคล ให้เสร็จสิ้นภายในระยะเวลา 3-6 เดือน ก่อนปล่อยตัว นอกจากนี้ มีได้จัดทำรายงานฐานข้อมูลกลางของหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ในการฝึกทักษะวิชาชีพของผู้ต้องขัง เพื่อสามารถนำความรู้หรือทักษะไปประกอบอาชีพได้จริงภายหลังจากพ้นโทษ อีกทั้งเมื่อผู้ต้องขังได้รับการฝึกอบรมอาชีพ แต่ไม่ได้มีการออกใบรับรองทักษะการประกอบวิชาชีพจากหน่วยงานภายนอกให้แก่ผู้ต้องขัง เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้แก่ผู้จ้างงานในการรับผู้พ้นโทษเข้าทำงาน สะท้อนให้เห็นว่า การจำแนก คัดกรอง การพัฒนาพฤตินิสัย และการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยเดิม ในทางปฏิบัติของเรือนจำ/ทัณฑสถานยังไม่ดำเนินการแต่อย่างใด เนื่องจากส่วนใหญ่จะอยู่ที่เจ้าหน้าที่ของเรือนจำในการจำแนกและไม่มี การรับฟังข้อมูลจากบุคคลภายนอกเรือนจำ การรับฟังข้อมูลสืบเสาะจากบุคคลในชุมชนที่ผู้ต้องขังจะกลับไปอาศัยอยู่ จึงเป็นเรื่องที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการจัดทำแผนการเตรียมพร้อมก่อนปล่อยให้ตรงกับผู้ต้องขัง เฉพาะบุคคล ส่วนการฝึกวิชาชีพตามแผนการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยรายบุคคล เป็นหน้าที่ของกองพัฒนาพฤตินิสัย นักทัณฑปฏิบัติ ตัวแทนหน่วยงานภาครัฐ แต่ยังคงขาดองค์กรเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการฝึกทักษะการประกอบอาชีพให้มีความหลากหลายให้มีความเหมาะสมกับผู้ต้องขัง ได้แก่ 1) ด้านอาชีพเกษตรกรรม 2) ด้านอุตสาหกรรม 3) ด้านพาณิชยกรรมและการบริการ 4) ด้านคหกรรม 5) ด้านหัตถกรรม 6) ด้านศิลปกรรม 7) ด้านเทคโนโลยีดิจิทัล และ 8) ด้านอื่น ๆ ภายในระยะเวลา 3-6 เดือนก่อนปล่อยตัว กรณีผู้ต้องขังที่พ้นโทษครบกำหนดหรือผู้ที่ได้รับการพระราชทานอภัยโทษ

ผลการถอดบทเรียนต่อการส่งเสริมการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนและเอกชน สะท้อนให้มีการพัฒนาแผนปฏิบัติการในการติดตามหลังปล่อยเพื่อส่งต่อข้อมูลของผู้ต้องขังที่พ้นโทษกรณีครบกำหนดหรือผู้ที่ได้รับการพระราชทานอภัยโทษไปยังเจ้าหน้าที่ศูนย์ยุติธรรมชุมชน/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อรายงานข้อมูลของผู้ต้องขังที่พ้นโทษที่ได้รับจากเรือนจำ ภายในระยะเวลา 15 วันหลังจากได้รับการปล่อยตัว โดยให้ยุติธรรมชุมชนหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งอยู่ใกล้ชิดกับผู้พ้นโทษในพื้นที่ ดำเนินการติดตามผู้พ้นโทษกำหนดและกำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ยุติธรรมชุมชนหรือเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการติดตามพูดคุยกับผู้พ้นโทษหรือครอบครัวของผู้พ้นโทษให้ได้ข้อมูลเกี่ยวกับการประกอบอาชีพของผู้พ้นโทษ เพื่อรายงานข้อมูลการประกอบอาชีพของผู้พ้นโทษไปยังคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมระดับจังหวัด (กพยจ.) เป็นประจำทุกเดือน โดยหากพบว่าผู้พ้นโทษรายใดไม่ได้ประกอบอาชีพและต้องการความช่วยเหลือในด้านการทำงาน ให้คณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมระดับจังหวัด (กพยจ.) ประสานงานกับหน่วยงานแรงงานจังหวัด/องค์กรภาคประชาสังคมที่มีวัตถุประสงค์ในการช่วยเหลือผู้พ้นโทษในการจัดหางานให้กับผู้พ้นโทษต่อไป

ในการติดตามผู้พ้นโทษ นอกจากจะดำเนินการติดตามด้านการประกอบอาชีพแล้ว เจ้าหน้าที่ประจำศูนย์ยุติธรรมชุมชนหรือเจ้าหน้าที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังทำหน้าที่ในการติดตามด้านสังคม โดยหากพบว่าผู้พ้นโทษประสบปัญหาดังกล่าว ศูนย์ยุติธรรมชุมชน/องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นจะต้องดำเนินการประสานงานไปยังองค์กรทางศาสนา มูลนิธิ เพื่อให้ความช่วยเหลือผู้พ้นโทษ รูปแบบการติดตามหลังปล่อยและการสงเคราะห์ผู้พ้นโทษที่ให้ผู้ยุติธรรมชุมชนหรือองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เป็นผู้ติดตามยังไม่ได้ดำเนินการ นอกจากนี้มีภาคเอกชนการดำเนินงานช่วยเหลือผู้พ้นโทษได้แก่ มูลนิธิบ้านพระพร เพจโอกาส มูลนิธิวัดสวนแก้ว องค์กรทางศาสนา หรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องที่ให้การสงเคราะห์ ผู้พ้นโทษในลักษณะบ้านกึ่งวิถีภาคเอกชนเข้ามีส่วนร่วมช่วยเหลือผู้พ้นโทษ

กรณีผู้ต้องขังที่ได้รับปล่อยตัวกรณีพักการลงโทษ ลดวันต้องโทษในการติดตามหลังปล่อย โดยให้เรือนจำส่งต่อข้อมูลของผู้ต้องขังที่ได้รับปล่อยตัวกรณีพักการลงโทษ ลดวันต้องโทษ ไปยังศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชน/สำนักงานคุมประพฤติ ภายในระยะเวลา 15 วันหลังจากได้รับการปล่อยตัว โดยกำหนดหน้าที่ให้อาสาสมัครคุมประพฤติ/พนักงานคุมประพฤติ ดำเนินการติดตามผู้ได้รับการปล่อยตัวในด้านการประกอบอาชีพ และรายงานข้อมูลไปยังคณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมระดับจังหวัด (กพยจ.) เป็นประจำทุกเดือน โดยหากพบว่าผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวรายใดไม่ได้ประกอบอาชีพและต้องการความช่วยเหลือในด้านการทำงาน ให้คณะกรรมการพัฒนาการบริหารงานยุติธรรมระดับจังหวัด (กพยจ.) ประสานงานกับหน่วยงานแรงงานจังหวัด/ องค์กรภาคประชาสังคมที่มีวัตถุประสงค์ในการช่วยเหลือผู้พ้นโทษ ในการจัดหางานให้กับผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัวต่อไป เป็นการพัฒนาการดำเนินงานจากเดิมที่จากเรือนจำ/ทัณฑสถานไม่ได้ส่งข้อมูลของผู้ต้องขังไม่ว่าความประพฤติหรือการฝึกอาชีพตามกลุ่มอาชีพที่ทางเรือนจำ/ทัณฑสถาน ได้

ดำเนินการให้ในขั้นตอนการเตรียมพร้อมก่อนปล่อยเป็นการปรับปรุงแบบใหม่เป็นการส่งข้อมูลเพื่อให้สำนักงานคุมประพฤติได้พัฒนาต่อยอด ในการติดตามผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัว นอกจากจะดำเนินการติดตามด้านการประกอบอาชีพแล้ว อาสาสมัครคุมประพฤติ/ พนักงานคุมประเวติยังทำหน้าที่ในการติดตามด้านสังคม ได้แก่ ด้านที่อยู่อาศัย ด้านจิตใจ ด้านการได้รับการยอมรับจากสังคม และด้านปัญหาการใช้ยาเสพติดด้วย โดยหากพบว่าผู้พ้นโทษประสบปัญหาดังกล่าว ศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชนจะต้องดำเนินการประสานงานไปยังองค์กรทางศาสนา/มูลนิธิ เพื่อให้ความช่วยเหลือผู้ต้องขังที่ได้รับการปล่อยตัว และหันเหผู้กระทำผิดออกจากกระบวนการยุติธรรม

อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยแนวทางการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนและเอกชนในการดูแลผู้กระทำผิด เพื่อหันเหผู้กระทำผิดออกจากกระบวนการยุติธรรม สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยได้ ดังนี้

1. การมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนและเอกชน ในการจำแนก คัดกรอง การพัฒนาพฤตินิสัย การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย และการติดตามหลังปล่อย รวมถึงการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ

ผลการวิจัยพบว่า ในกระบวนการจำแนก คัดกรองผู้ต้องขัง ส่วนใหญ่จะเป็นหน่วยงานที่มีความเกี่ยวข้องกับภาครัฐ ได้แก่ กระทรวงสาธารณสุขดูแลสุขภาพอนามัย กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ที่มีหน้าที่ช่วยเหลือ ดูแล จัดสวัสดิการ กระทรวงแรงงานช่วยเหลือการจัดหางาน ส่วนกรมการปกครอง และกรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่นในระดับพื้นที่มอบหมายให้ท้องถิ่น เช่น ระดับจังหวัด อำเภอ ตำบล กำนัน ผู้ใหญ่บ้านหรือผู้นำชุมชนช่วยเหลือดูแล ติดตาม ผู้พ้นโทษในพื้นที่ ขณะที่กฎกระทรวงกำหนดระบบการจำแนกลักษณะของผู้ต้องขัง การควบคุมและการแยกคุมขัง และการย้ายผู้ต้องขัง พ.ศ. 2563 ให้ผู้จำแนกต้องเป็นนักจิตวิทยา นักสังคมสงเคราะห์ หรือสังคมวิทยา อาชญาวิทยา ทัณฑวิทยากระบวนการยุติธรรมทางอาญา หรืองานราชทัณฑ์เท่านั้น แสดงให้เห็นว่า ในขั้นของกระบวนการจำแนก คัดกรองผู้ต้องขัง องค์กรชุมชนและเอกชนไม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมในขั้นของเรือนจำหรือทัณฑสถานแต่อย่างไร

ในส่วนพัฒนาพฤตินิสัยผู้ต้องขัง พบว่า กรมราชทัณฑ์จัดให้รับการศึกษา อบรมคุณธรรมจริยธรรม ฝึกวิชาชีพ ปฏิบัติศาสนกิจ เรียนรู้วัฒนธรรม กิจกรรมสันทนาการ ส่วนการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย กรณีนี้ องค์กรชุมชนหรือเอกชนได้เข้ามามีส่วนร่วม ด้วยการฝึกทักษะอาชีพ และสร้างฝีมือแรงงาน เพื่อเตรียมผู้พ้นโทษเข้าทำงานนิคมอุตสาหกรรมราชทัณฑ์ ที่ได้นำร่องต้นแบบไว้ 4 จังหวัด คือเรือนจำจังหวัดสมุทรสาคร เรือนจำกลางระยอง เรือนจำกลางสมุทรปราการ และเรือนจำกลางชลบุรี อย่างไรก็ตาม การขับเคลื่อนส่งเสริมให้องค์กรชุมชนและภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วม ในการพัฒนาพฤตินิสัยให้แก่ผู้ต้องขังนั้น เป็นเพียงระยะเวลาสั้นๆ ไม่ได้สร้างแรงจูงใจหรือความเชื่อมั่นให้แก่ผู้ต้องขังในการนำความรู้ไปประกอบอาชีพอย่างแท้จริง หลังจากพ้นโทษ ดังนี้ คณะผู้วิจัยเห็นควรให้ปรับปรุงระยะเวลาหลักสูตรฝึกอบรมให้มีระยะเวลาเพิ่มขึ้นจาก

เดิม เพื่อให้ผู้ต้องขังได้มีการพัฒนาฝีมือและทักษะทางวิชาชีพ เพื่อเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยให้มากขึ้น และตรงต่อความต้องการของภาคเอกชนหรือสถานประกอบการ ส่วนการพัฒนาพฤตินิสัยมุ่งเน้นให้องค์กรชุมชนและภาคเอกชนมีส่วนร่วมฝึกปฏิบัติให้แก่ผู้ต้องขังมากขึ้น ส่วนนิคมอุตสาหกรรมราชทัณฑ์ที่ไม่ครอบคลุมทุกพื้นที่เห็นควรให้กรมราชทัณฑ์ประสานความร่วมมือกับภาคเอกชนเพื่อสร้างโอกาสและรับรองการทำงานในอนาคตให้กับผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ สอดคล้องกับแนวคิดคุณภาพชีวิตที่ดี (Good Life Model: GLM) ช่วยให้ผู้กระทำผิดมีความเข้มแข็งให้ผู้กระทำผิดปรับตัวเข้าสู่สังคมเป็นแนวคิดช่วยลดความเสี่ยงในการกระทำผิดซ้ำ

สำหรับกระบวนการติดตามหลังปล่อยกรณีผู้ต้องขังได้รับการอภัยโทษ จำเป็นต้องผ่านโครงการพระราชทานในพระบาทสมเด็จพระวชิรเกล้าเจ้าอยู่หัว “โคกหนองนาแห่งน้ำใจและความหวัง กรมราชทัณฑ์” อบรมหลักสูตรฝึกปฏิบัติการเกษตรทฤษฎีใหม่ ในพื้นที่ขนาดเล็กให้แก่ผู้ต้องขัง และกรมราชทัณฑ์ส่งต่อให้หน่วยงานภาคีเครือข่ายช่วยติดตามดูแล ได้แก่ กระทรวงมหาดไทย กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ กระทรวงสาธารณสุข สำนักงานตำรวจแห่งชาติ กระทรวงแรงงาน กรมคุมประพฤติ และอาศัยความร่วมมือขององค์กรชุมชนและภาคเอกชนในชุมชนพื้นที่ เผื่อระวัง ติดตาม ดูแล ช่วยเหลือให้คำแนะนำผู้พ้นโทษและครอบครัว ส่วนผู้ต้องขังได้รับการพักโทษหรือลดวันต้องโทษ กรมคุมประพฤติมีหน้าที่ติดอุปกรณ์ติดตามตัวอิเล็กทรอนิกส์ (EM) หรือกำไลข้อเท้าเพื่อระบุพิกัดในการติดตามตัวและดูแล ส่วนผู้ต้องขังที่ได้รับโทษครบกำหนดระยะเวลา เมื่อพ้นโทษถือเสมือนว่าเป็นประชาชนปกติทั่วไป จึงไม่มีกระบวนการในการติดตามหลังปล่อยตัว แต่จะมีศูนย์ประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำ (ศูนย์แคร์) แต่พบว่ามีเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอต่อการปฏิบัติหน้าที่ประจำศูนย์ที่คอยประสานงานและส่งเสริมการมีงานทำของผู้พ้นโทษ สำหรับผู้ต้องขังที่มีพฤติกรรมเป็นภัยอันตรายต่อสังคมเมื่อได้รับการปล่อยตัว กรมราชทัณฑ์แจ้งให้หน่วยงานที่มีหน้าที่ป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมรับทราบ และใช้เป็นข้อมูลในการเฝ้าระวังผู้ต้องขังที่มีพฤติกรรมเป็นภัยอันตรายต่อสังคม คณะผู้วิจัยเห็นว่า กระบวนการติดตามหลังปล่อยผู้พ้นโทษ ควรได้รับความร่วมมือด้วยการสร้างเครือข่ายองค์กรชุมชนด้วยการสร้างความเข้าใจ และความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ช่วยดูแลและติดตามผู้พ้นโทษ เริ่มตั้งแต่ระดับผู้บริหารองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ปลัดอำเภอ กำนัน ผู้ใหญ่บ้าน เพื่อสร้างความเชื่อมั่นช่วยเหลือ และดูแลติดตามผู้พ้นโทษ ด้านประกอบอาชีพ ความเป็นอยู่ รายได้ การมีส่วนร่วมในชุมชนที่เป็นสาธารณะ การปลูกจิตสำนึกให้แก่คนในชุมชนในให้โอกาสผู้พ้นโทษได้กลับคืนเป็นคนดีสู่สังคม สอดคล้องกับทฤษฎีการลงโทษเพื่อปกป้องคุ้มครองสังคมโดยตัดโอกาสสมิให้กระทำผิด เพื่อคุ้มครองสังคมให้มีความปลอดภัย

2. การถอดบทเรียนกระบวนการทำงานของเรือนจำในประเทศไทย มาตรการ กลไก ที่เกี่ยวข้องกับส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรเอกชน ในการจำแนก คัดกรอง การพัฒนาพฤตินิสัย การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย และการติดตามหลังปล่อยรวมถึงการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ เพื่อหันเหผู้กระทำ

ผิวดอกจากระบวนการยุติธรรม ผลการวิจัย จากการเก็บข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม เห็นด้วยกับการขับเคลื่อนให้องค์กรชุมชนและเอกชนเข้ามีส่วนร่วมในการดูแลผู้กระทำผิด นอกจากนี้พบว่าภาคเอกชนดำเนินงานช่วยเหลือผู้พ้นโทษหลายองค์กร ได้แก่ มูลนิธิบ้านพระพร เพจโอกาส มูลนิธิวัดสวนแก้ว องค์กรทางศาสนา หรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องให้การสงเคราะห์ผู้พ้นโทษเป็นบ้านกึ่งวิถี แต่ขาดความร่วมมืออย่างเป็นทางการ ดังนี้ จำเป็นต้องสร้างกลไกขับเคลื่อนเครือข่ายศูนย์ยุติธรรมชุมชน ศูนย์คุ้มครองพยานภาคประชาชน และกำหนดหน่วยงานรับผิดชอบหลัก โครงสร้าง ภารกิจ และอำนาจหน้าที่ตามแผนปฏิบัติการ เชื่อมโยงกับหน่วยงานส่วนกลาง ส่วนภูมิภาค และส่วนท้องถิ่นเพราะเป็นหน่วยในระดับชุมชนสร้างการเข้าถึงสวัสดิการ และช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ

คณะผู้วิจัยเห็นว่าควรแยกเป็นแผนปฏิบัติการระยะสั้น จัดให้ผู้ต้องขังฝึกทักษะวิชาชีพเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตลาดแรงงานหรือการประกอบอาชีพภายหลังพ้นโทษ และได้รับใบรับรองการประกอบวิชาชีพจากหน่วยงานภายนอก (หากผ่านเกณฑ์การประเมิน) ควรจัดทำระบบฐานข้อมูลองค์กรชุมชน หรือภาคเอกชนเพื่อนำไปสู่การสร้างการมีส่วนร่วมในการดูแลผู้กระทำผิดอย่างเหมาะสม ส่วนแผนปฏิบัติการระยะยาว เกี่ยวข้องกับการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายเพื่อจำแนก คัดกรอง การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย จำเป็นต้องใช้ระยะเวลาดำเนินการต่อเนื่องกันไปเพื่อคัดกรองกฎหมายแต่ละฉบับให้มีความสอดคล้องรองรับกับแนวทางปฏิบัติการแก้ไขระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยผู้ต้องขัง พ.ศ.2561 การแก้ไขเพิ่มเติมประมวลรัษฎากร รวมทั้งกฎหมายแรงงานเกี่ยวกับอัตราค่าจ้างขั้นต่ำสำหรับการจ้างงานผู้ต้องขัง เพื่อจูงใจเอกชนให้เข้ามาลงทุนในนิคมอุตสาหกรรมราชทัณฑ์

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย แนวทางการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนและเอกชนในการดูแลผู้กระทำผิด เพื่อหันเหผู้กระทำผิดออกจากกระบวนการยุติธรรม ในการจำแนก คัดกรอง การพัฒนาพฤตินิสัย การเตรียมความพร้อมก่อนปล่อย และการติดตามหลังปล่อย รวมถึงการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ และถอดบทเรียนกระบวนการทำงานของเรือนจำหรือราชทัณฑ์ เพื่อเป็นกลไกส่งเสริมการมีส่วนร่วมของชุมชนและองค์กรเอกชน ได้มีข้อเสนอแนะแผนปฏิบัติการระยะสั้นและระยะยาวให้กับกระทรวงยุติธรรมและหน่วยงานกรมราชทัณฑ์นำไปเป็นประโยชน์และประยุกต์ใช้เป็นแผนการปฏิบัติแบ่งเป็น 2 ระยะ ดังนี้

1.แผนการปฏิบัติการระยะสั้น ที่สามารถนำไปสู่การปฏิบัติได้ ด้วยการจัดทำระบบฐานข้อมูลองค์กรชุมชน หรือภาคเอกชนเพื่อนำไปสู่การสร้างการมีส่วนร่วมขององค์กรชุมชนและเอกชนในการดูแลผู้กระทำผิดอย่างเหมาะสม

2.แผนปฏิบัติการระยะยาว

1) แก้ไขระเบียบกรมราชทัณฑ์ว่าด้วยการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยผู้ต้องขัง พ.ศ. 2561 โดยให้มีแผนการเตรียมความพร้อมก่อนปล่อยเฉพาะราย (Release Plan) ซึ่งต้องมีองค์กรชุมชนมาให้ข้อมูลของผู้ต้องขัง และองค์กรเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการฝึกทักษะวิชาชีพ

2) ควรมีกฎหมายรองรับภารกิจของศูนย์ยุติธรรมชุมชน และศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชนเพื่อเป็นกลไกในการขับเคลื่อนการทำงานขององค์กรชุมชน ในการติดตามหลังปล่อยและการช่วยเหลือสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ

3) กรมราชทัณฑ์ควรให้การสนับสนุนงบประมาณในการดำเนินงานให้แก่มูลนิธิบ้านพระพร เพจโอกาส มูลนิธิวัดสวนแก้ว องค์กรทางศาสนา หรือหน่วยงานอื่นที่เกี่ยวข้องที่ให้การสงเคราะห์ ผู้พ้นโทษในลักษณะบ้านกึ่งวิถิภาคเอกชน

4) ภาครัฐควรสนับสนุนองค์กรเอกชนที่มีความประสงค์ในการสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ โดยองค์กรเอกชนต้องแสดงให้เห็นผลการดำเนินงานที่เป็นประจักษ์ในการสงเคราะห์ผู้พ้นโทษ

5) ภาครัฐและภาคเอกชนควรพัฒนาให้เป็นศูนย์บ่มเพาะเพื่อช่วยเหลือและสงเคราะห์ผู้พ้นโทษกลุ่มประพฤติดีติดเป็นนิสัย

3.ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

1) การวิจัยครั้งนี้เป็นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงพื้นที่ ในครั้งต่อไปควรทำการวิจัยกฎหมายที่มารองรับภารกิจของศูนย์ยุติธรรมชุมชน และศูนย์คุมประพฤติภาคประชาชน เพื่อให้มีผลเป็นการบังคับใช้และเป็นแนวทางปฏิบัติต่อไป

2) ควรทำการวิจัยถึงการออกระเบียบ ประกาศ ข้อบังคับเกี่ยวกับงบประมาณในการดำเนินงานให้กับภาคเอกชนที่ให้การสงเคราะห์ผู้พ้นโทษเป็นการเฉพาะ

เอกสารอ้างอิง

- ธวัชชัย ชัยวัฒน์. (2561). มาตรการเชิงรุกในงานราชทัณฑ์ : ศึกษาเฉพาะกรณีจุดเริ่มต้นงานราชทัณฑ์ตำบล ขยายผลสู่การบูรณาการติดตามช่วยเหลือผู้ต้องขังหลังพ้นโทษ. หลักสูตรการป้องกันราชอาณาจักร รุ่นที่ 60, กรุงเทพมหานคร: วิทยาลัยป้องกันราชอาณาจักร
- ปิยะนุช เงินคล้าย และพงส์สัมพันธ์ ศรีสมทรัพย์. (2559).โครงการศึกษาวิจัยการจัดตั้งองค์กรช่วยเหลือผู้พ้นโทษ. *วารสารกระบวนการยุติธรรม*. 9 (2), 45-61.
- ชาย โปธิสิตา. (2562). *ศาสตร์และศิลป์การวิจัยเชิงคุณภาพ : คู่มือให้นักศึกษาและนักวิจัยสังคมศาสตร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). บริษัท อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน)
- พรเพ็ญ เพชรสุขศิริ. (2540). *สถิติเบื้องต้นสำหรับการวิจัยทางการบริหาร*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพมหานคร.
- สุวิมล ติรกานันท์. (2554). *ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์ : แนวทางสู่การปฏิบัติ*. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพมหานคร.
- ศูนย์บริหารข้อมูลตลาดแรงงานภาคเหนือ. (2562). บุคลิกภาพและทักษะทางอาชีพของผู้ใกล้พ้นโทษและความต้องการจ้างงานของนายจ้าง กรณีศึกษา : เรือนจำกลางลำปาง. *ออนไลน์*. สืบค้นวันที่ 14 ธันวาคม 2564. แหล่งที่มา: https://www.doe.go.th/prd/assets/upload/files/nlmi-lp_th/6e598e6feaf0fb608c0250398720d3f4.pdf
- Bernburg, J. G. (2019). Labeling theory. *Handbook on crime and deviance*, 179-196.
- Belur, J., Thornton, A., Tompson, L., Manning, M., Sidebottom, A., & Bowers, K. (2020). A systematic review of the effectiveness of the electronic monitoring of offenders. *Journal of Criminal Justice*, 68, 101686. from. <https://doi.org/10.1016/j.jcrimjus.2020.101686>
- Crow, I. (Ed.). (2001). *The treatment and rehabilitation of offenders*. Sage.
- Escobar, M. A., Tobón, S., & Vanegas-Arias, M. (2023). Production and persistence of criminal skills: Evidence from a high-crime context. *Journal of Development Economics*, 160, 102969. from. <https://doi.org/10.1016/j.jdeveco.2022.102969>
- Forsberg, L., & Douglas, T. (2022). What is criminal rehabilitation?. *Criminal law and Philosophy*. 16 (1), 103-126.
- Gueta, K., Chen, G., & Ronel, N. (2022). Trauma-oriented recovery framework with offenders: A necessary missing link in offenders' rehabilitation. *Aggression and Violent Behavior*, 63, 101678.
- Matsueda, R. L. (1988). The current state of differential association theory. *Crime & Delinquency*. 34 (3), 277-306.